

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	6
РОЗДІЛ I. Патріотичне виховання молоді як елемент в стратегії національно-патріотичного становлення політичної нації	
§ 1.1. Роль воєнно-історичної освіти у процесі національно-патріотичного виховання в умовах війни.....	11
§ 1.2. Культура виховання нації як компонент в структурі національно-патріотичного виховання.....	21
§ 1.3. Національно-патріотичне виховання та шляхи розвитку на сучасному етапі розвитку України.....	29
§ 1.4. Молодіжне спортивно-патріотичне товариство: на сторожі української ідентичності.....	45
РОЗДІЛ II. Роль військово-патріотичного виховання у формуванні громадянської позиції військовослужбовців в умовах російсько-української війни	
§ 2.1. Громадянське виховання курсантів ВВНЗ та ВНП ЗВО на основі військових традицій.....	67
§ 2.2. Формування національної ідентичності та громадянської позиції військовослужбовців в умовах збройного конфлікту.....	89
§ 2.3. Теоретико-методологічні засади дослідження військово-патріотичного виховання військовослужбовців.....	96
§ 2.4. Особливості реалізації програм військово-патріотичного виховання у Збройних Силах України.....	109
РОЗДІЛ III. Історичні умови створення національно-патріотичної ідеї розбудови українського суспільства на засадах соборності та незалежності	
§ 3.1. Педагогічні умови моделювання воєнно-патріотичної компетенції української молоді.....	125

§ 3.2. Створення патріотичних орієнтирів у курсантів ВВНЗ – невід’ємна частина виховання офіцерського корпусу української держави	136
§ 3.3. Присвоєння почесних найменувань військовим частинам як елемент військово-патріотичного виховання воїнів Сухопутних військ Збройних Сил України	144
§ 3.4. Організаційні основи діяльності молодіжного спортивно-патріотичного товариства: козацькі традиції та сучасні методики виховання	158

РОЗДІЛ IV. Виховання патріотизму:

національно-культурний контекст

§ 4.1. Роль національно-культурної ідентифікації у вихованні патріотизму.....	174
§ 4.2. Українська культура в умовах нової реальності: сприяння формуванню патріотизму	188
§ 4.3. Особливості патріотичного виховання засобами художнього слова	219
§ 4.4. Музеї закладів освіти України як напрям національно-патріотичного виховання.....	237

РОЗДІЛ V. Використання національних засобів

фізичного виховання у професійній діяльності майбутніх фахівців фізичної культури і спорту в Україні

§ 5.1. Щодо проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту в Україні.....	256
§ 5.2. Використання національних засобів у галузі фізичного виховання.....	275
§ 5.3. Українська модель підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту	286
§ 5.4. Структура та зміст професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту	304

ПІСЛЯМОВА	330
------------------------	-----

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	332
---	-----

АВТОРИ	359
---------------------	-----

ПЕРЕДМОВА

*А видумали, що Україна так просто.
Україна – це супер. Україна – це ексклюзив.
По ній пройшли всі катки історії. На ній відпрацьовані
всі види випробувань. Вона загартована найвищим гартом.
В умовах сучасного світу їй немає ціни.
Ліна Костенко*

Патріотизм – це вище почуття, яке відбиває органічний зв'язок людини зі своїм народом, його історією, традиціями та перспективами і характеризує ставлення людини до них. Почуття патріотизму історично і соціально детерміноване, зазнає певних змін відповідно до ідеалів, цінностей суспільства. Рівень розвитку в особистості почуття патріотизму визначається тим, як співвідносяться власні потреби, мотиви діяльності з мотивами і потребами суспільства. Патріотизм поряд з іншим характеризує рівень розвитку свідомості конкретної особистості, є найвищою духовною цінністю суспільства.

В історичному аспекті патріотизм – одне з найбільш глибоких у світовій історії почуттів. Воно виникло та формувалося водночас з такими поняттями як рідна земля, країна, держава, Батьківщина, Вітчизна. Останнім часом Українська держава та її громадяни стають безпосередніми учасниками процесів, які мають надзвичайно велике значення для майбутнього. В сучасних важких і болісних ситуаціях викликів та загроз і водночас великих перспектив розвитку, кардинальних змін у політиці, економіці, соціальній сфері пріоритетним завданням суспільного поступу, поряд з забезпе-

ченням своєї суверенності й територіальної цілісності, пошуками шляхів для інтегрування в європейське співтовариство, є визначення нової стратегії національно-патріотичного виховання молоді. Оскільки саме молодь є активним учасником державотворчих процесів. Серед виховних напрямів на сьогодні найбільш актуальними виступають патріотичне, громадянське виховання як основоположні напрями, що відповідають як нагальним вимогам і викликам сучасності, так і закладають підвалини для формування свідомості сучасних і майбутніх поколінь.¹

Національно-патріотичне виховання дітей та молоді – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, освітніх закладів, громадських організацій, сім'ї та інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої національної свідомості, почуття вірності, любові до батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, своєї батьківщини, держави, нації. У сучасних викликах для українського народу, в умовах війни, важливим є формування власної системи координат на основі європейських цінностей: гідності, поваги, цінності до життя, свободи, права обирати. На сьогодні відбувається пробудження історичної пам'яті та культивування особистісної, культурної, національної ідентичності. Феномен українства – це ідентифікація вибору, а не крові.

Мета патріотичного виховання можна конкретизувати через такі завдання: виховання поваги до Конституції України, законів України, державної символіки; утвердження в свідомості і по-

¹ Терещенко Л. А. Формування патріотичної свідомості учнівської молоді. Вісник педагогіки і психології Педагогічний інститут Київського університету імені Бориса Грінченка, Інститут людини. Вип. 18. К., 2015. URL: <http://www.psyh.kiev.ua/> Збірник наук. праць. Випуск 18.

чуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України; підвищення престижу військової служби, а звідси – культивування ставлення до військового як захисника вітчизни; усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю; сприяння набуттю дітьми та молоддю патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах державотворення, уміння визначати форми та способи своєї участі в життєдіяльності громадянського суспільства, спілкуватися з соціальними інститутами; формування толерантного ставлення до інших народів, культур, традицій; утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства; культивування кращих рис української ментальності; формування мовленнєвої культури.

На новітньому етапі розвитку України, під час російсько-української війни, коли існує пряма загроза денаціоналізації, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення патріотичного виховання молоді – формування нової особистості, що діє на основі національних та європейських цінностей. Відтак, враховуючи всі обставини, виникає гостра потреба в осмисленні новоприйнятої концепції, доповненні та подальшому розвитку нової стратегії цілеспрямованого і ефективного процесу виховання суб'єкта громадянського суспільства, громадянина-патріота України.

РОЗДІЛ I

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ ЯК ЕЛЕМЕНТ В СТРАТЕГІЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО СТАНОВЛЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ НАЦІЇ

- § 1.1. Роль воєнно-історичної освіти у процесі національно-патріотичного виховання в умовах війни.
- § 1.2. Культура виховання нації як компонент в структурі національно-патріотичного виховання.
- § 1.3. Національно-патріотичне виховання та шляхи розвитку на сучасному етапі розвитку України.
- § 1.4. Молодіжне спортивно-патріотичне товариство: на сторожі української ідентичності.

Вивчення воєнної історії України, національних військових традицій, героїчного минулого нашого народу сприяє підвищенню національної свідомості, патріотизму та спонукає захищати незалежність, суверенітет і територіальну цілісність нашої Батьківщини. Воєнну історію України потрібно вивчати, аналізувати та представляти в контексті загальноєвропейської та світової воєнної історії. Саме такий підхід допоможе вивільнити наше суспільство з парадигми радянської і пострадянської історичної традиції, а значить і радянської міфології та фальсифікації або просто замовчування (приховування) багатьох історичних фактів, зокрема військово-політичних злочинів радянської влади. В запропонованому матеріалі показано приклади протистояння інформаційно-пропагандистській експансії Російської Федерації, зроблено спробу зруйнувати історичні міфи, що буде російська пропаганда, протистояти ідеологічній та інформаційній експансії Росії.

Збройна агресія Російської Федерації проти України спричинила руйнівні наслідки не тільки для нашої держави, а і для європейської та глобальної безпеки. Одночасно вона засвідчила, що її проведення у значній мірі є відходом від традиційних форм і способів ведення війни та має елементи гібридного характеру.

Протистояння російській агресії виявило цілий ряд системних проблем, зокрема: відсутність системи здійснення наукового воєнно-історичного аналізу сучасних воєнних конфліктів; низька ефективність впровадження набутих воєнно-історичних знань в освітній процес; підготовку військ (сил); недосконалість воєнно-історичної роботи з формування патріотизму та морально-бойового духу захисників України, що призвело до неготовності значної частини українських громадян до виконання свого конституційного обов'язку – захисту незалежності та територіальної цілісності нашої держави. Ці проблеми посилюються через наявність історичних стереотипів та міфів в оцінюванні подій воєнної історії, інформаційну експансію, що супроводжується фальсифікацією історії України. Всі ці фактори мають активізувати процеси створення чіткої системи воєнно-історичної роботи у Збройних Силах України.

§ 1.1. Роль воєнно-історичної освіти у процесі національно-патріотичного виховання в умовах війни

Вивчення та знання військової, військово-політичної історії України, історії війн та воєнного мистецтва в цілому сприяють вихованню молоді в національно-патріотичному дусі та в майбутньому запобігатимуть спробам ворога фальсифікувати і підробляти історичні факти. Науковим фундаментом сучасної воєнної теорії та практики діяльності військ є воєнно-історичні знання, оскільки вони є джерелом і базою для розвитку Збройних Сил України.

Перш за все варто розібратися з термінами та поняттями, які стосуються воєнної історії, її функціями та її основними завданнями. Отже, воєнна історія – термін, що використовується у двох значеннях: процес розвитку військової справи, підготовки і ведення воєнних дій із найдавніших часів до сьогодення; сукупність воєнно-історичних знань, галузь воєнної науки, що вивчає війни і збройні сили минулого, розвиток засобів, форм і способів ведення збройної боротьби.

Її складовими є: історія війн; історія воєнного мистецтва; історія військового будівництва; історія озброєння і військової техніки; історія воєнної думки; воєнно-історична робота у Збройних Силах України; воєнно-історичні дослідження; воєнно-історичне джерелознавство; розроблення воєнно-історичних публікацій¹.

Воєнна історія збагачує воєнну науку конкретними матеріалами і досвідом, містить теоретичні і практичні рекомендації з удосконалення військової справи, дозволяє передбачити шляхи її розвитку в подальшому.

Воєнна історія базується на фактах, подіях і процесах минулого. Воєнна історія має дві складові – фактологічну (описову) та узагальнюючу. Фактологічна (описова) складова передбачає

¹ Доктрина з воєнно-історичної роботи у Збройних Силах України, затверджена начальником Генерального штабу Збройних Сил України генерал-лейтенантом Сергієм Корнійчуком, від 07.10.2023 року. URL: file:///C:/Users/Ooo/Downloads/Doktryna-z-voienno-istorychnoi-roboty%20(1).pdf (дата звернення: 05.08.2023)

точну фіксацію подій, оскільки вірогідні узагальнення можна зробити лише спираючись на достовірні факти. Узагальнення – дозволяють зрозуміти причини подій, що відбулися, встановити тенденції закономірності та імовірність їх повторення у майбутньому. Воєнна історія як сфера знання виконує світоглядну, виховну, освітню та методологічну (дослідницьку) функції.

Воєнна історія як наука не обмежується лише відтворенням фактичної хронології подій. Її мета полягає не лише у конструюванні картини військового минулого, а й у дослідженні його в єдиному закономірному історичному процесі. Воєнні історики можуть самі відривати і формулювати історичні закономірності або запозичувати їх із інших рук.

Отже воєнна історія як наука є активним і рівноправним учасником формування наукової картини розвитку суспільства в цілому.

Згідно з документом, що має назву «Доктрина з воєнно-історичної роботи у Збройних Силах України» одним з головних завдань воєнної історії є протидія фальсифікації української воєнної історії, негативному інформаційному впливу у воєнно-історичних питаннях та сприяти реалізації актуальних наукових воєнно-історичних проєктів, що сприятимуть формуванню національно-патріотичних поглядів, державницького світогляду та відновленню історичної правди¹.

Ще у 2017 році Міністром оборони України Степаном Полтораком була затверджена «Концепція воєнної історії України»,² метою якої було визначено формування у суспільстві системи поглядів на наукове дослідження воєнної історії України як складової світової воєнної історії та використанні набутого досвіду у процесі будівництва Збройних Сил України.

¹ Доктрина з воєнно-історичної роботи у Збройних Силах України, затверджена начальником Генерального штабу Збройних Сил України генерал-лейтенантом С. Корнійчуком, від 07.10.2023 року. URL: [file:///C:/Users/Ooo/Downloads/Doktryna-z-voienno-istorychnoi-roboty%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Ooo/Downloads/Doktryna-z-voienno-istorychnoi-roboty%20(1).pdf) (дата звернення: 05.08.2023)

² Концепція воєнної історії України, затверджена Міністром оборони України від 8.12.2017 року. URL: <https://dovidnykmpz.info/wp-content/uploads/2018/pdf> (Дата звернення: 10.08.2023 року).

Основними завданнями воєнно-історичних досліджень визначено: дослідження ролі і місця вітчизняної воєнної історії в українському державотворенні; узгодження зусиль органів державного і військового управління та дослідників щодо основних напрямів розвитку вітчизняної воєнно-історичної науки; координація діяльності науково-дослідних установ і навчальних закладів з вивчення історії застосування збройних сил та інших військових (збройних) формувань у війнах, збройних конфліктах, операціях з підтримання миру та безпеки; з виявлення тенденцій і закономірностей у розвитку воєнної справи з найдавніших часів до сьогодення; використання воєнно-історичних знань у практиці національного військового будівництва для досягнення належного рівня боєготовності та боєздатності Збройних Сил України, інших складових сектору безпеки і оборони держави; розроблення стандартів та навчальних програм воєнно-історичних дисциплін у військових і цивільних навчальних закладах з урахуванням періодизації воєнної історії України; національно-патріотичне виховання широких верств українського суспільства; популяризація воєнної історії України; сприяння поширенню серед міжнародної спільноти наукової інформації про історичне минуле України; протидія фальсифікації української воєнної історії, негативному інформаційному впливу у воєнно-історичних питаннях.

Однак, на сьогодні Українська держава все ще знаходиться на перехідному етапі своєї історії: від стану перебування в межах однієї держави (СРСР) до стану розвинутих форм самостійної державності. На такому ж перехідному стані перебувають і ті шари суспільної свідомості, які відповідають за функціонування колективних типів пам'яті – тут спостерігається змагальна ситуація декількох версій минулого. Отже, модель історичної пам'яті знаходиться на стадії формування, оскільки в неї міститься ще багато нерозв'язаних протиріч.¹

¹ Ковальська-Павленко І. М. Політика історичної пам'яті як напрям інформаційної війни: український контекст. V Міжнародна наукова конференція Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Коже-